

Веклич О.О.,
ДУ "Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку Національної академії наук України",
Маслюківська О.П.,
Національний університет «Кієво-Могилянська академія»

ЯК АКТИВІЗУВАТИ СТИМУЛЮЮЧУ ФУНКЦІЮ ПОДАТКУ НА ДВООКИС ВУГЛЕЦЮ?

Нині існує чимала кількість урядових програм щодо підвищення енергоефективності національного господарства. В них прописані заходи, спрямовані на зменшення енергоспоживання, заплановане необхідне фінансування для їх впровадження, вказані джерела такого фінансування, а саме: Державний бюджет, місцеві бюджети, власні кошти підприємств, а також інші джерела. При цьому наголошено, що 60% фінансування заходів по енергозбереженню та енергоефективності очікуються за рахунок власних коштів підприємств [1; 2]. Спонування/активізація підприємств до інвестування технологічних заходів по енергозбереженню має реалізовуватись через упровадження відповідної державної політики, в арсеналі якої напрацьовано пакет відповідних організаційно-економічних інструментів.

Проте у комплекті цих інструментів, як засвідчують економічні реалії, бракує економічного важеля, який би створював *внутрішній* стимул для українських підприємств до зменшення енергоємності їх виробництв. Саме таким інструментом, на нашу думку, постає податок на двоокис вуглецю (CO_2), який, до речі, вже тридцять років використовується розвинутими країнами і для стимулювання енергоощадності, і для скорочення викидів парникових газів.

Упереджуючи можливі зауваження, відмітимо, що в чинному Податковому кодексі прописаний новий податок на двоокис вуглецю. Там же встановлена його ставка у 0,2 грн. за тону CO_2 . Однак обов'язково слід підкреслити той факт, що ця «копієчна» ставка є по суті просто символічною, будучи занадто малою, аби виконувати будь-яку з функцій, для якої цей податок був запроваджений. За нашими розрахунками, дана ставка не є ні ефективною для зменшення викидів CO_2 господарюючими суб'єктами та стимулювання інвестицій у енергозберігаючі технології, ні достатньо високою для забезпечення значущих для бюджету обсягів податкових надходжень [3]. Для порівняння: величина ставки податку на двоокис вуглецю у країнах Європи складає від 10 до 150 доларів США за тону CO_2 [4].

Надалі прискіпливий аналіз вітчизняної ситуації стосовно податку на двоокис вуглецю дав можливість констатувати ще і фактичний брак інтересу з боку органів центральної влади до нього як інструменту природоохоронної політики. Причини цього, на нашу думку, полягають у такому.

Перше. В Україні відсутня достатня кількість таких фахівців, які б на належному рівні могли обґрунтувати введення податку на CO_2 і надати йому методологічний супровід. Дійсно, визначення оптимальної ставки податку на двоокис вуглецю, механізмів його нарахування та стягування тощо є проблематичними та складними методологічними питаннями, які, крім того, зачіпляють міждисциплінарні аспекти низки наук, зокрема економічної теорії, теорії фінансів, макро- та мікроекономіки, екології, міжнародного екологічного права, на котрих мають розумітися згадані спеціалісти. Але насправді, як показує практика, економісти мало обізнані з природою негативної дії CO_2 , ставлячи його в один ряд із традиційними забруднюючими речовинами – двоокисом сірки та оксидами азоту. В свою чергу, екологи, наприклад, дивує пропис вуглекислого газу, який видихає кожна людина, у переліку «особливо небезпечних» речовин, наведених у науково-практичному коментарі до Податкового Кодексу України [5]. Разом з тим, екологи не володіють знаннями щодо методики оцінки збитків від викидів парникових газів, обґрунтування оптимальної ставки оподаткування, розрахунку відповідних потенційних податкових надходжень. Отже, актуалізується питання стосовно відповідної кадрової підготовки потрібних фахівців.

Друге. За даними, Україна на 2008 рік має викиди парникових газів на рівні 46% від 1990 року [6; с.9]. На переговорах під час 15-ої Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату у Копенгагені у 2009 року було задекларовано, що у 2020 році Україна не перевищуватиме 80 відсоткового рівня цих викидів від 1990 року [7]. Звідси стає зрозумілим, що для України не існують зовнішні спонукальні стимули до зменшення викидів парникових газів на національному рівні, а тому відсутня і особлива державна потреба у повсюдному використанні податку на двоокис вуглецю.

Третє. Увага органів влади фокусується навколо тих інструментів і механізмів, які можуть залучити зовнішні впливання коштів в національну економіку, усталено й звично енергоємну через застарілі технології. Значну роль уряд надає підтримці кредитних ліній міжнародних фінансових установ (СБРР та МФК), грантам Глобального екологічного фонду, Європейської комісії та інших донорів, а також гнучким механізмам Кіотського протоколу (схема зелених інвестицій, проекти спільного впровадження). Крім того, нещодавно розвинувся інтерес у владоможців і до створення в Україні національної системи торгівлі викидами парникових газів, яка потенційно може увійти до існуючої ще з 2005 року Європейської системи торгівлі викидами парникових газів. Такі ідеї є привабливими у верхніх ешелонах влади передусім з точки зору найскорішого залучення зовнішніх інвестицій, знаходячи активну підтримку в уряді, а тому опрацювання механізмів й інструментів стимулювання внутрішніх інвестицій у підвищення енергоощадливості видається другорядною справою.

Четверте. Очікувані надходження від введеної Податковим Кодексом ставки податку у 20 коп. за тону CO_2 є замалими для того, щоб стати фіскально дієвим інструментом, який здатний зацікавити владні структури у строгому запровадженні цього податку. Зважаючи на це, пропонуємо підвищити ставку податку на двоокис вуглецю до рівня, який активізуватиме стимулюючу функцію і забезпечуватиме суттєві фіскальні надходження.

П'яте. З огляду на те, що підвищення податкового навантаження ніколи не було популярним державним заходом, зрозуміло і те, що будь-яке збільшення податкового навантаження, особливо на енергоносії, ціна на які постійно зростає, не є суспільно привабливим політичним рішенням. І навіряд чи слід очікувати, що для підвищення ставки податку на двоокис вуглецю визначаться і належна політична воля, і підтримка громадськості.

Попри існуючу невтішну ситуацію з процесом упровадження податку на двоокис вуглецю в Україні, однак, розуміючи його перспективність та еколого-економічну ефективність, які доведені довготривалим позитивним зарубіжним досвідом функціонування цього економічного інструменту стимулювання енергозбереження, вкрай, на наш погляд, необхідна активізація наукових і практичних зусиль щодо підвищення ролі податку на двоокис вуглецю в екологічній політиці України. Які кроки для цього є першочерговими?

По-перше, потрібний широкомасштабний певний "лікбез" як для фахівців і управлінських кадрів, так і для громадськості щодо організаційно-економічних інструментів й механізмів стимулювання енергозбереження, включаючи

питання перенесення податкового навантаження із фонду заробітної плати на ресурсопотік без збільшення загального податкового навантаження завдяки впровадженню механізму еколого-трудової податкової реформи (ЕТПР).

По-друге, слід встановити порядок поступового підвищення ставок податку на CO₂, що посилить його фінансовий потенціал і значущість. Важливо, щоб підвищення ставки цього податку відбувалося поступово, прогнозовано, прозоро із вказаними чіткими етапами і описом використання надходжень від нього. Наприклад, соціально оптимального рівня ставки податку можна досягнути до 2020 р., підвищуючи ставку або щорічно, або раз на три роки, наприклад, у 2013 р., 2016 р. і 2020 р. Крім того, ставка має бути однаковою для всіх забруднювачів. Варто звернути особливу увагу на той факт, що за певних ставок податку на CO₂ його використання не лише не впливає негативно на ВВП, а, навпаки, здатне спричинити його зростання. Зокрема, за розрахунковими даними Міжнародного інституту прикладного системного аналізу, зменшення викидів парникових для України на 5% сприяє щорічному приросту ВВП до 0,1% аж до 2020 року, не збільшуючи при цьому вартості належних заходів [8].

По-третє, пропонується провести ЕТПР, зважаючи на те, що проведення еколого-трудової податкової реформи, як показує дослідження [9], може компенсувати збільшення загальних виробничих витрат через введення податку на CO₂, особливо для неенергоємних галузей. А для енергоємних доцільне запровадження схеми часткового повернення податкових надходжень платникам вуглецевого податку у вигляді субсидій/грантів чи пільгового кредитування на впровадження заходів по енергозбереженню та оновлення технологій. Слід підкреслити, що механізм повернення коштів на енергозбереження може відбуватися за двома варіантами: 1) сума податку хоча і нараховується, але не стягується, залишаючись на підприємстві для цільового використання на заходи по технологічній модернізації; 2) кошти перераховуються до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, а потім повертаються у вигляді грантів на підприємства. Перевагою другого варіанту над першим є те, що в результаті видачі грантів створюється конкуренція, а отже, більш вірогідно, що підприємства будуть ефективно впроваджувати енергозберігаючі заходи задля отримання конкурентної переваги. У такі способи та завдяки впровадженню згаданих механізмів й інструментів неенергоємні та енергоємні галузі національного господарства отримують кошти на технологічну модернізацію, а відтак, в свою чергу, запрацює довгоочікуваний механізм спонукання підприємств до інвестування технологічних заходів по енергозбереженню.

1. Програма підвищення енергоефективності (МБПР/СБПР/МФК). Інвестиційний план для Фонду чистих технологій січень 2010 року // Національне агентство екологічних інвестицій України (неофіційний переклад).
2. Галузева програма підвищення енергоефективності економіки України шляхом впровадження інновацій на 2010-2014 роки. Затверджено наказом державного агентства України з інвестицій та інновацій 25.09.2009 № 49.
3. Веклич О.О., Маслюківська О.П. Оцінювання фінансового потенціалу податку на двоокис вуглецю при змінній базі та ставці оподаткування // Фінанси України. – 2008. – №6. – С.63–69.
4. Sumner, Jenny. Carbon Taxes: A Review of Experience and Policy Design Considerations / Jenny Sumner, Lori Bird, and Hillary Smith / Technical Report NREL/TP-6A2-47312. –National Renewable Energy Laboratory. – 2009. – 38p. Інтернет джерело: <http://www.nrel.gov/docs/fy10osti/47312.pdf>
5. Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України: в 3 т. /кол. авторів [заг. редакція, М. Я Азарова]. – К. : Міністерство фінансів України, Національний університет ДПС України, 2010. – 2389 с.
6. Министерство охраны окружающей природной среды Украины. Национальный кадастр антропогенных выбросов из источников и абсорбции поглотителями парниковых газов в Украине за 1990-2009 гг. – Киев. – 334с.
7. Національне агентство екологічних інвестицій України. Заява делегації України для участі у 16-й Конференції Сторін Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та 6-й Зустрічі Сторін Кіотського протоколу. –2010. Інтернет джерело: <http://www.neia.gov.ua>
8. Potentials and Costs for Greenhouse Gas Mitigation in Annex 1 Countries – Initial Results / International Institute for Applied Systems Analysis, February 2010. Розрахунки: A review of studies on GHG reduction potential for Ukraine. By Yuliya Ogarenko of National Ecological Center of Ukraine. – 2010. – 35p.
9. Маслюківська О. П. Європейський досвід впливу еколого-трудової податкової реформи на галузі промисловості: прогнози для України // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2009. – Серія Економіка. Спецвипуск 28. – Ч. 1. – С.164-170.